

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN İLİŞİMLERİ DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 1 Sayı/ISSUE 2 Yıl/YEAR: 2018 GÖNDERİM: 17-10-2018 – Kabul: 20-12-2018

Syrian Refugees in the Process of Resettlement: Analyzing Turkey's Migration Legislation in the Context of Gender

Yeniden Yurtlanma Sürecinde Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Göç Mevzuatının Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi

Hakan CAVLAK¹
Meral DOĞAN²

Abstract

Numbers of Syrians, affected from conflicts had to migrate to Turkey as a result of the Civil War began in 2011. 3.5 millions of those Syrian refugees, who have been forced to be uprooted, settled down in Turkey. In this study, laws and legislation applied for Syrian refugees are evaluated through a gender perspective. Document analyzes is chosen as the main methodology for collecting data and interpreting them. Most of those people who have been uprooted being affected negatively by this situation, however, the disadvantaged parts of society like women and LGBTI+ individuals are affected more negatively. Presence of gender sensitive legislation is important for women and LGBTI+s. It is important to Turkey's legislations on migration, primarily the Law on Foreigners and

Öz

2011 yılında Suriye'de patlak veren iç savaş sonucu, çatışmalardan etkilenen çok sayıda Suriyeli Türkiye'ye göçmek zorunda kalmıştır. Bu zorunlu göç sonucu yerinden edilen Suriyelilerden 3,5 milyon mülteci ve göçmen Türkiye'ye yerleşmiştir. Bu çalışmada Suriyeli mültecilere uygulanan yasa ve mevzuatlar toplumsal cinsiyet perspektifiyle incelenmiştir. Verilerin toplanmasında ve yorumlanmasında doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Yerinden edilmiş bu kişilerin büyük bir kısmı bu durumdan olumsuz etkilenmekte ama özellikle toplumun daha dezavantajlı kesimlerinden olan kadınlar ve LGBTİ+'lar daha da olumsuz etkilenmektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı yasaların var olması kadınlar ve LGBTİ+'lar için önemlidir. Türkiye'nin göç mevzuatı, başta Yabancılar ve Uluslararası

¹Hakan Cavlak, Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, hakancavlak@gmail.com, Orcid: 0000-0003-1119-9900

²Meral Doğan, Yüksek Lisans Öğrencisi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

International Protection and Regulation on Temporary Protection, worsen this situation. In order to be regulated in favor of the refugees, Turkish legislation on migration has to be aligned with the international migration charters, mainly with the UN Migration Charter. The objective of this study is to find out the insensitive articles about gender in Turkish migration legislation and offer more sensitive ones which are in line with the international migration charters. It is unveiled by this study that the legislation implemented for Syrian refugees are not gender sensitive in Turkey and they are compatible with neither Istanbul Agreement nor other relevant international agreements.

Koruma Kanunu ve Geçici Koruma Yönetmeliği olmak üzere, bu durumu daha da derinleştirmektedir. Bu durumun yerinden edilen göçmenler lehine düzeltilebilmesi için başta Birleşmiş Milletlerin (BM) Mülteci Sözleşmesi ve diğer Uluslararası göç sözleşmeleri dikkate alınarak düzenleme yapılması gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin ilgili mevzuatındaki toplumsal cinsiyete karşı duyarsız hükümleri tespit edip uluslararası sözleşmelere göre neler yapılabileceğini göstermektir. Araştırmada Suriyeli Mültecilere uygulanan Türkiye'nin ilgili mevzuatının toplumsal cinsiyete duyarlı olmadığı, toplumsal cinsiyete duyarlı uluslararası anlaşmalarla başta İstanbul Sözleşmesi ile uyumlu olmadığı anlaşılmıştır.

Keywords: *Gender, LGBTI, Uproot, Refugee, Law on Foreigners and International Protection, Regulation on Temporary Protection, Istanbul Convention*

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal Cinsiyet, LGBTİ, Yerinden Edilme, Mülteci, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Geçici Koruma Yönetmeliği*

Giriş

2011 yılında çıkan savaş sonucu Türkiye'nin açık kapı politikası ve Avrupa Birliği ile imzalanan anlaşmalar nedeniyle Avrupa'ya gönderilmeyen Suriyelilerin zor durumu Türkiye'nin içeride uyguladığı politikalar ile daha da derinleşmektedir. Yerinden edilen Suriyeli mültecilerin Avrupa'ya gönderilmemesi, Türkiye'de uzun süre hukuksal statülerinin boşlukta kalışı mağduriyetlerini arttırmıştır. 2014 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası ve Geçici Koruma Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. 3 yıl boyunca yaşanan hukuksal statü boşluğu sona erdirilmiş ancak başka tartışmalara yol açmıştır. O tartışmalardan biri olan yasaların toplumsal cinsiyete karşı duyarsızlığı bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Yerinden edilen ve Türkiye'de yeniden yurtlanma sürecine giren Suriyelilerin sayısının 3.5 milyona ulaştığı bilinmektedir (Sözcü, 2017). İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından 11 Ekim 2018 tarihinde açıklanan sayılara göre kadın mülteci sayısı 1 milyon 639 bin 787 kişiye ulaşmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018). LGBTİ+'lara (lezbiyen, gay, biseksüel, trans ve interseks...) ilişkin sayısal veriler ise bilinmemektedir. Bunun nedeni olarak toplumsal tepkilerden çekinmeleri bu yüzden LGBTİ+'lar olduklarını söyleyememeleri düşünülmektedir. Göç sürecinin herkes için zorluğu bilinmekle birlikte göç sürecinin sonuçları toplumun tüm kesimleri için aynı değildir. Toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle

kadınlar ve LGBTİ+'lar göç sürecinden olumsuz anlamda daha çok etkilenmektedir. Kadın ve LGBTİ+'ların grubun içinde toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle ayrıca dezavantajlı konuma sürüklenmeleri; çalışmada toplumsal cinsiyet kuramının kullanılmasına sebep olmuştur. Toplumsal cinsiyet kuramı ile incelenme sebebi göç sürecini oluşturan genel şiddet ortamından dolayı ülkeyi terk etme kararının alınması, yolculuk ve sınır geçişleri sırasında karşılaşılan olaylar ve verilen tepkiler, yeni ülkeye kabul için aşılması gereken hukuki ve idari usuller varılan ülkeye sosyal, ekonomik ve psikolojik adaptasyon, kullanılan destekler, çalışma hayatına girebilme, üçüncü ülkeye yerleştirilme veya geri dönüş kararını etkileyen süreç ve faktörlere toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinin büyük olmasından kaynaklıdır (aktaran Baklacioğlu ve Kıvılcım, 2015, s.3). Göç edilen ülkede uygulanacak yasaların toplumsal cinsiyete duyarlı olması toplumsal cinsiyet açısından dezavantajlı olan kesim için son derece yaşamsaldır.

Yapılan araştırma ve uygulanan politikalarda mültecilerin özne oldukları unutulup nesneye indirgendiklerini gözlemlenmiştir (Yalçın, 2017, s.8). Özellikle literatür taraması yapılırken göç konusunun güvenlik ile iç içe geçmiş bir şekilde çalışıldığı gözlemlenmiştir. Mültecilerin yaşayan birer özne oldukları göz ardı edilmiştir. Bu çalışmanın önemi ve literatürde var olan çalışmalardan farkı mültecilere birer özne ve onlara toplumun dezavantajlı kesimleri oldukları gerçeğiyle yaklaşılmasıdır.

Göç ile ilgili çözümlenmelerin tek bir alan ile açıklanmaya çalışılması göçün neden ve sonuçlarına, göç süreci sonunda ortaya çıkan uyum sorunları ve mekanizmalarına ve geriye dönüş dinamiklerine ait verilere ulaşmayı engellemektedir (Kaygalak, 2009, s.17). Suriyelilere karşı ayrımcılığın ve dışlamanın giderek arttığı gözlemlenmektedir (Karakaş, 2018). Toplumunu yönlendiren unsurlardan ana akım medya, yerel basın, sosyal medyada kullanılan Suriyeli mültecilere atfedilen bazı olumsuz yaftalamalar toplumda ırkçı nefrete sebep olmaktadır (Doğanay ve Keneş, 2016, s.178). Medyadan topluma sirayet eden nefretin alt yapısını oluşturan bir diğer unsur uygulanan belirsiz hükümet politikalarıdır.

Suriyeliler için kullanılan misafir, sığınmacı, göçmen gibi kavramlar bu çalışmada kullanılmayacak BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) "prima facie" yani ilk görüşte mülteci tanımına uydukları için mülteci kavramı kullanılacaktır. Çatışmalar ya da yaygın şiddet olayları sonucunda vuku bulan kitlesel mülteci akınlarının yaşandığı durumlarda sınırı aşan herkes için bireysel sığınma mülakatı yürütmek mümkün gözükmemektedir. Değerlendirme grup bazlı yapılmalı ve tüm kişilere "prima facie" mülteci statüsü verilmelidir.

Türkiye göçe aşına olan bir ülkedir. Türkiye'ye yapılan ilk büyük sığınma ve mülteci talebi 1979 yılında İran'da gerçekleşen rejim değişikliği sonunda muhalifler tarafından gerçekleştirilmiştir (İçduyu vd, 2014 s.317). 1995–2007 yılları arasında yaklaşık 32 bin İranlı, 28 bin Iraklı, 2500 Afgan ve diğer ülkelerle birlikte, toplam 70 bin göçmen Türkiye'ye sığınma talebinde bulunmuştur (Deniz, 2009, s.191). 2011 yılında Suriye'de yaşanan savaş sonucu Türkiye'ye yapılan göç sürecinin nasıl bir titizlikle yönetildiği tartışılan bir konudur. 2011'den 2014 yılına kadar olan 3 yıllık süreçte Suriyelilerin tabi tutulabileceği bir hukuki rejimin olmayışı; ülke içinde karışıklığa, mülteciler için çaresizliğe sebep olmuştur. Suriyeli mültecilerin 2011 yılından 2014 yılına kadar tabi tutulacakları hukuki rejimin olmayışı mağduriyetlerini başlatan, 2014 yılından itibaren toplumsal cinsiyete duyarsız yasalar ile hukuki statülerinin belirleniyor olması ise mağduriyetlerini besleyen olgular olmuşlardır. Araştırmanın amacı; Türkiye'nin ilgili yasa ve mevzuatında toplumsal cinsiyete karşı duyarsız hükümleri tespit etmek ve uluslararası anlaşmalara göre neler yapılabileceğini göstermektir. Bunun için seçilen yöntem doküman analizidir.

Bu çalışmanın araştırma sorusu; Türkiye’de yeniden yurtlanma sürecindeki mültecilerin hukuki statülerinin, tabi tutuldukları yasa ve mevzuatın toplumsal cinsiyete duyarlı olup olmadığıdır. Ön araştırma için yapılan literatür taraması sonucunda elde edilen verilere göre pozitif ayrımcılık bir yana tam anlamı ile eşitlikçi bir düzenleme olmadığı görülmektedir. Bu durumu ortaya koyabilmek için çalışmanın ilk bölümünde yeniden yurtlanma ve toplumsal cinsiyet konularına dair açıklayıcı araştırma metodu ile kaynak taraması yapılmaktadır. Yurt özlemi, ait olma ihtiyacı, misafir gibi kavramların yeniden yurtlanma sürecini nasıl etkilediğinin üzerinde durulmaya ve toplumsal cinsiyet bakış açısıyla yeniden yurtlanmanın neye işaret ettiği anlatılmaya çalışılmaktadır. İkinci bölümde Türkiye’de Suriyeli mültecilerin hukuki statüsünün evrimi değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümde ise bu süreçte uygulanan yasaların Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Geçici Koruma Yönetmeliği toplumsal cinsiyet perspektifiyle incelenmeye çalışılacak ve yeniden yurtlanma ve Suriyeli mültecilerin hukuki statüsünün evrimine etkisi ortaya konulmaktadır.

Türkiye’nin çekince koymadan taraf olduğu İstanbul Sözleşmesini göç ile ilgili düzenlemeler yaparken göz önünde bulundurması gerekmektedir. Çalışmada Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası ile Geçici Koruma Yönetmeliği incelenmekte ve toplumsal cinsiyete karşı duyarsız olduğu gözlemlenmektedir.

Yeniden Yurtlanma ve Toplumsal Cinsiyet

Yeniden yurtlanma kavramı, içerisinde özneye işaret etmesi sebebiyle önemlidir. Göç söz konusu olduğunda toplumsal sorun olarak güvenlik, suç, toplumsal adalet ve uyumdan bahsedilmekte; ancak öznenin durumu göz ardı edilmektedir. Olgusal olarak göçün toplumsal ve mekânsal yapı ile arasında sürekli bir ilişkisellik bulunmaktadır (Ergun ve Tümtaş, 2016, s.1355). Çalışmada bu konuya değinilmiş olmasının nedeni mültecilere özne odaklı yaklaşılmasındandır.

Yeniden yurtlanma sürecinin ve Türkiye’de uygulanan yasaların, toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilmesinin asıl sebebi; göçün ve sonrasındaki süreçlerin toplumdaki tüm cinsiyetler için aynı şekilde gerçekleşmemesidir. Toplumsal cinsiyet bedenlerimizde olduğu varsayılan cinsiyet bölümüne eklenen ve sosyal süreç olarak ilişkiselliği ve tarihselliği barındıran analitik bir kategori olarak cinsiyet araştırmalarının ve sosyal bilimlerin konusu haline gelmiştir (Köse, 2013, s. 37-52). Cinsiyet/toplumsal cinsiyet ayrımı yapılanaya kadar kadınlarla erkeklerin arasındaki farkların sebebinin cinsel farklar olduğu düşüncesi vardı. Cinsel fark ve cinsiyet rolü kavramları 60’lı yılların muhafazakârlığına ilişkin bir politik manevra olarak iş görürken, aynı zamanda sürekli sabitlenmeye çalışılan kadınlık ve erkeklik cinsiyet rollerine karşı cinsiyet rollerinin ilişkisel/tarihsel olduğunun ortaya çıkarılmasına ilişkin bir yaklaşım olarak kullanılacaktı (Köse, 2013, s. 37-52). Toplumsal cinsiyet (gender); biyolojik cinsiyetten ayrı olarak, toplumsal ve kültürel olarak şekillenen ve dolayısıyla içeriği toplumdan topluma olduğu kadar tarihsel olarak da değişebilen "cinsiyet konumu" ya da "cins kimliği"dir (Berktaş, 2009, s.16). Toplumsal cinsiyet sadece cinsiyet farklılığına işaret etmekle kalmaz, aynı zamanda cinsler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerini de belirtir. (Berktaş, 2009, s.16). Toplumsal cinsiyet toplumsal olanın içinde var olan bir fenomendir, cinsiyetin biyolojik sürecinden farklı bir ağırlığa ve tutarlılığa sahiptir (Connell, 2017, s.209). Gündelik hayat içerisinde toplumsal cinsiyet rolleriyle var olunuyor olması; göç sürecinde bireyi avantajlı/dezavantajlı konumlara sürüklemektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı yasaların olup olmadığının incelenmesi bu yüzden önemlidir.

Yurt özlemi, göç sonrası ilk evrede yoğun gözlemlenen ve sonraki evrelerde devam eden duygu yoğunluğudur (aktaran Yalçın, 2017, s.58). Benliğini yarattığı ötekilerden uzaklaşan özneye bu duygu benliğinin yok olması korkusuyla fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklara sebep olmaktadır.

Bir yurda bağlanma, kendini orada iyi, güvende, mutlu hissetme ait olma ihtiyacı bağlamında ele alınabilir. İnsanlar sosyal bağlar elde etmek için sarf ettikleri çaba kadar bu bağların çözülmesini engellemek için de çaba sarf etmektedir, geçici olacağını bilseler bile sahip oldukları sosyal bağların kopmasına karşı direnmektedirler (Yalçın, 2017, s.59). Bunun sebebi öznenin kabul edildiği sosyal çevrede kendi benliğini yeniden inşa edebilecek olmasıdır. Ait olma ihtiyacı en az barınma, sağlık, eğitim ihtiyaçları kadar önemli bir ihtiyaçtır. Bireyin bu ihtiyacını karşılayabileceği en temel kurum olarak görülen aile, kadınlar ve LGBTİ+'lar için heteronormatif ve ataerkil ön kabulleri yeniden üretmesi bakımından yeniden yurtlanma sürecinde hem olumlu hem olumsuz anlamlara işaret etmektedir. Aile dışında aynı etnik grup ya da aynı dine mensup kişilerin bir arada durmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Oluşturulan etnik azınlık için iki tanım vardır; ötekinin tanımında sakıncalı özellikleri bulunan grup, grubu oluşturanların tanımında ise ortak kültürel ve toplumsal özellikler temelinde ait olunan grup (Castles ve Miller, 2008, s.45). Göç eden bireyin, göç ettiği yerde aynı gruba mensup kişilerin olduğu bölgelerde yeniden yurtlanma sürecine girişmesi sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Almanya'da Türk mahallelerinin olması bu duruma örnektir.

Yeniden Yurtlanma sürecinin en önemli unsuru ait hissetmektir. Suriyeli kadın ve LGBTİ+ mülteciler için, ait hissetmenin daha önemli olmasının sebebi yurtlanma sürecinin (ev kurma sürecinin) onları daha yakından ilgilendirmesidir. Ataerkil toplumlarda "yuvayı dışı kuş yapar" anlayışının hüküm sürmesi, kamu/özel ayrımında evin özel alan olarak sayılması ve evin kadınlara mahsus bir alan olarak görülmesi uygulanacak yasaların buna duyarlı olması gerekmektedir. Aynı şekilde gelmeden açılmış ya da Türkiye'ye geldiğinde açılmış LGBTİ+ bireyler için yeniden yurtlanma süreci kendini ait hissetmesi ile paralel ilerlemektedir.

Misafir kavramı mültecilerin yeniden yurtlanma sürecindeki konumunu anlamak açısından önemlidir. Ev sahibi ve misafir olmak üzere ast-üst ilişkisi kurulur (Elçik, 2017, s. 38-41). Misafir dayatması "Misafirin kisası makbuldür." ön kabulünden, ait olma ve yeniden yurtlanma sürecini sekteye uğratmaktadır. Ne kadar kalınacağına bireyin yerine başkasının karar veriyor olması evin kuruluşunun güvensizlik üzerine gerçekleşmesine sebep olmaktadır.

Marksist, feminist tartışmalar ekseninde ev sosyo-ekonomik bir olgudur. Ulus aşırı zorunlu göçlerde ise evin genişleyen bir anlamı vardır. Ev, travma öncesinde hem özel hem de sosyal bir alan olarak değerlendirilmekte ve bu nedenle benliğin oluşturulduğu ve tanımlandığı alanı ve benliğin önemli bir unsurunu oluşturmaktadır (aktaran Oflazoğlu ve Şaban, 2016, s.326). Wenona Giles'a göre ev ile hane farklı anlamlara işaret etmekte ve hane ekonomik bir anlama gelmekteyken ev memleket ve ulusal aidiyet gibi kavramlara da işaret etmekte aynı zamanda içinde yaşanan yerleşkeye ya da aileye karşılık gelebilen kavramlar birleşigidir (aktaran Pala, 2015, s. 81-99). Zorunlu göçe maruz kalmış kadınlar için genellikle ev ait hissedilen yurda gönderme yapmaktadır.

Joe William, kadın mültecilerin kendilik hissiyatlarını ve varoluşlarının odak noktası olarak tanımladıkları 'ev' hissiyatlarını koruma altına almanın bir yolu olarak mülteci kampları içinde kendi alanlarını belirli bir şekilde işaretlediklerine dikkat çeker (aktaran Pala, 2015, s. 81-99). Buna ait olunan alan ile birlikte kimliğin yeniden inşa edilme süreci ya da var olan kimliği koruma eylemi denilebilir. Evin kaybı aynı zamanda sosyal hayatın kaybı ve benliğin varlığının tehlikeye girmesi olarak anlamlandırılabilir.

Yeniden yurtlanma sürecinin toplumsal cinsiyetle olan bağlantısı, bu süreçte daha hassas olan kadın ve LGBTİ+’lar için önemlidir. Yurt özlemi dolaylı olarak geleneksel toplumda kadının ait olduğu eve gönderme yapar. Açıldığı sosyal çevreyi zor inşa eden LGBTİ+’lar için de önemlidir. Misafir kavramı ise ait olmayı sekteye uğratarak yeniden yerleşme sürecine zarar vermektedir. Mültecinin özne olduğunu ve yeniden yurtlanma ihtiyacının eğitim, sağlık hakkı kadar önemli olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

Suriyeli Mültecilerin Hukuki Statülerinin Evrimi

2010 yılında başlayan ve Arap Baharı denilen Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da muhaliflerin iktidara karşı yürüttükleri yoğun çatışma sürecinde mevcut yönetimler değişirken Tunus, Libya, Mısır, Yemen ve Suriye’de birçok insan hayatını kaybetmiştir (Demirel, 2015, s.45). 2011 yılında Suriye’de muhaliflere karşı Devlet Başkanı Beşar Esad’ın aşırı güç kullanımı çatışmaların büyümesine sebep olmuştur. Bunun sonucunda, Suriye’den Türkiye’ye göç başlamış ve mültecilerin sayısı TÜİK 2016 verilerine göre 3 milyon 555 bin 78’e ulaşmıştır (Sözcü, 2017). Türkiye’nin Suriyeliler konusunda belirleyici rol oynaması; hukuki statülerinin evriminin ve olayların bütünsellik içerisinde kavranması bakımından yararlı olacaktır.

Suriyeli mültecilerin hukuki statülerinin belirlenmesi için 3 yıl bekletilmelerinin nedeni; Libya’da gelişen süreçlerle Suriye’de gelişen süreçlerin benzer özellikler taşıyor olması, Suriye’de yönetimin değişeceği algısına sebep olmuştur. Göçlerin küçük çaplı kalacağına dair bir inanç oluşturmuştur. Ancak beklenildiğinin aksine yönetim değişmemiş ve çatışmalarda bir azalma gerçekleşmemiştir. Suriyeli mültecilerin hukuki boşluğu doldurma girişimleri, Türkiye’de kalma sürelerinin beklenildiği gibi kısa olmayacağı anlaşıldıktan sonra yapılmaya başlanmıştır.

Yukarıda belirtildiği gibi misafir kavramı ast-üst ilişkisi yaratmaktadır. Bununla birlikte mültecilerin Türkiye’de kısa süre kalacakları düşünülmüş ve bu nedenle misafir kavramı kullanılmıştır. Ancak artık bu kısa süreli misafirlik döneminden fazlaca uzaklaşıldığı anlaşılmaktadır. Suriyeli mültecilerin sayısı 3,5 milyona ulaşmış ve Suriyeli mülteciler toplum içinde de misafir olarak algılanmıyorken bu tanım hak erişiminin önünde engel oluşturmaktadır.

Türk hukuk sisteminde mülteci tanımı BM sisteminden farklıdır. 1967 protokolü coğrafi çekince ile kabul edilmiştir. Mevzuata göre mülteci; Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyuşu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancısıdır.

Türkiye’ye Avrupa’dan ve Avrupa dışından göç edenlere iki ayrı hukuki sistem uygulanmaktadır. 1994 tarihli yönetmelik Avrupa dışından gelen yabancıların hukuki statüsünü düzenlemekteydi. Buna göre Avrupa dışından gelen yabancılara 1951 sözleşmesinin kriterlerine uydukları takdirde sığınmacı statüsü verilmekte üçüncü ülkeye yerleşme talepleri Türkiye makamları ve BMMYK tarafından incelenmekteydi (Demirel, 2015, s.54). Ancak AB’nin Türkiye ile yaptığı göç anlaşması Avrupa’ya mülteci akınının durdurulmasını esas alıyordu (Şimşek ve İçduyu, 2017, s.7). Dolayısıyla Suriyeliler bu hukuki sistemin dışında tutulmuş “geçici koruma rejimi”ne tabi tutulmuşlardır.

2012 Mart ayında “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye ve Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına Dair Yönerge”

çıkarılmış ancak bu yönergeye erişim kamuoyuna hatta milletvekillerine kapalı tutulmuştur. 2013 Nisan ayında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası yürürlüğe girmiş, Suriyeli mülteciler hukuki boşluk içindeki durumlarından çıkmışlardır ancak geçici koruma statüsü için beklenen açıklık daha sonra aynı yılın ekim ayında Geçici Koruma Yönetmeliği ile sağlanmıştır. 3 yıl gibi bu durumda olanlar için uzun süre olarak algılanabilecek hukuki boşluk sonuca bağlanmış ve beraberinde tartışmalara yol açmıştır.

Çıkan tartışmaların bazı sebepleri ise şöyledir; koruma süresini Bakanlar Kurulu belirleyecektir (Geçici Koruma Yönetmeliği md.9, 10 ve 11). Geçici koruma altına alınan mültecilerin uluslararası koruma talepleri işleme konulmayacaktır. Sadece 28.4.2011 tarihinden önce gelen Suriyelilerin iltica başvuruları değerlendirilecektir.

Türkiye’de 2013 yılına kadar Türkiye’ye iltica edenlerle ilgili kanun bulunmaması, bu zamana kadar yönetmeliklerle bu alanın düzenlenmiş olması kısa süreli göçlere tampon görevinin üstlenilmesi olarak algılanabilir. Ancak 2013 yılında çıkarılan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası bu işleyişi değiştiren bir hamle olması nedeniyle olumludur. Bir sonraki bölümde bahsedilen yasa ve akabinde çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği toplumsal cinsiyet perspektifiyle ele alınacaktır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası ile Geçici Koruma Yönetmeliğine Toplumsal Cinsiyet Perspektifiyle Bakış

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası ile Geçici Koruma Yönetmeliğinin toplumsal cinsiyet bakış açısıyla değerlendirilmesinin gerekliliği 01.08.2014 tarihinde yürürlüğe giren ve Türkiye’nin çekince koymadığı İstanbul Sözleşmesi’nden kaynaklanmaktadır. Söz konusu olan İstanbul Sözleşmesi toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddeti temel almıştır ve toplumsal cinsiyeti tanımlayan ilk uluslararası belgedir (Bakırcı, 2015, s. 135-203). İstanbul Sözleşmesi’ne taraf devletlerin çıkardığı yasaların toplumsal cinsiyete duyarlı yasalar olması beklenmektedir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası’nın 61. maddesinde mülteci statüsünden yararlanabilecekler şu şekilde belirtilmiştir:

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir” (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013: madde 61).

4. maddede geri gönderme yasağının çerçevesi:

“Bu Kanun kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez.” (YUKK, 2013: madde 4).

şeklinde çizilmiştir. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin söz konusu iki korumanın sağlanması açısından “zulüm” olarak kabul edilmesi ve diğer tüm gerekçelerin de (ırk din, tabiiyet, belli bir

toplumsal gruba mensup olma veya siyasi fikirler) toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde yorumlanması gerekliliğine yasada yer verilmemiştir (Baklacioğlu ve Kıvılcım, 2015, s.27).

Ancak İstanbul Sözleşmesi 60. madde uyarınca taraf devletler, sözleşmedeki gerekçelerden her birinin toplumsal cinsiyete duyarlı biçimde yorumlanmasını sağlayacak ve bu gerekçelerden bir veya birden fazlası nedeniyle korkulduğunda, başvuranlara yürürlükteki ilgili mevzuata göre mülteci statüsü vereceklerdir (İstanbul Sözleşmesi, 2011: madde 60). 61. maddede; statüleri ve ikamet durumları ne olursa olsun, şiddet mağduru kadınların “geri gönderilmemesi ilkesi” düzenlenmiştir (İstanbul Sözleşmesi, 2011: madde 61). İstanbul Sözleşmesi ile aynı koruma statüleri henüz resmi olarak belirlenmemiş, geldikleri veya ikamet ettikleri ülkeye gönderilmeleri durumunda kovuşturmayaya maruz kalabilecek, sığınma talebinde bulunan kişiler için de sağlanmaktadır.

İstanbul Sözleşmesi açıklayıcı metninde LGBTİ+'ların sözleşmedeki haklardan yararlanıp yararlanamayacağını taraf devletlere bırakmaktadır. Türkiye'nin örnek aldığı söylediği AB yönergesinde ise “belirli bir toplumsal grup” ifadesinin cinsel yönelim odaklı oluşmuş grupları kapsayabileceği söylenmektedir (AB Konsey Direktifi, 29 Nisan 2004: madde 10). Ortadoğu'da başlayan savaşlarla beraber yaşam alanları daha kısıtlı ve kırılabilir hale gelen LGBTİ+'lar açık hedef haline gelmiştir. LGBTİ+'lar; İŞİD, BOKO HARAM gibi terör örgütlerinin hedef listelerinin en başında gelmektedirler. Yaşadıkları bu duruma toplumsal cinsiyete dayalı zulüm dememiz gerekmektedir. Bu kişilerin geldikleri ülkelerde heteroseksist hukuk düzeni ile karşılaşmaları kırılabilirliklerini daha arttırmakta ve yaşamlarını sekteye uğratmaktadır.

Bir başka şekliyle savaşın kadınlara; kadın ticareti, tecavüz, zorla seks işçiliği, zorla evlendirilme, erken yaşta evlenme gibi toplumsal cinsiyete dayalı zulümler yaşattığı biliniyordu. İncelenen süreçte Suriyeli kadın mültecilerin de toplumsal cinsiyete dayalı zulme maruz kaldıkları bilinmektedir. Bundan dolayı yasada toplumsal cinsiyete dayalı zulme maruz kalanlara koruma tanınmamış olması büyük bir eksikliklerdir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu İkametgâh zorunluluğu ve bildirim yükümlülüğü Madde 71'e göre Türkiye'de uluslararası koruma başvurusu kapsamında bulunan mülteciler İçişleri Bakanlığı'nın belirlediği şehirlerde ikametgâh zorunluluğuna ve geri bildirim yükümlülüğüne tabidir (YUKK, 2013: madde 71). Mazeretsiz olarak üç defa üst üste geri bildirim yükümlülüğünü yerine getirmemeleri halinde uluslararası koruma başvuruları geri çekilmiş kabul edilerek değerlendirme durdurulur.

Türkiye'deki mülteciler ve sığınmacılar İçişleri Bakanlığı'nın belirlediği şehirlerde serbest ikamet etmektedir. Ancak ikamet edecekleri şehri kendileri seçememektedirler. Sadece akrabalık ilişkileri ve sağlık sebepleri ile şehir seçimi yapılabilmektedirler. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Geçici Koruma Yönetmeliği 3. maddenin 1. fıkrasında aile üyeleri; yabancıya eş, ergin olmayan çocuğu ile bağımlı ergin çocuğu olarak tanımlanmıştır. Bu tanım geleneksel toplumlarda ve AB Geçici Koruma Yönergesi md. 15'te öngörülen aile tanımından uzaklaşmış fazlasıyla daraltılmış bir aile tanımıdır. AB Geçici Koruma Yönergesi'ne göre eşin yanı sıra üye devlet mevzuatın veya uygulaması evli olmayan çiftleri evli olanlarla benzer muameleye tabi tutuyorsa, evlilik dışındaki düzenli ilişkilerdeki eşleri, evli ve yetişkin olmayan çocukları ve kitlesel mülteci akınına sebep olan olaylar başladığında aile olarak birlikte yaşayan yakın akrabaları da kapsar. Yasa ve mevzuatta bu daraltmaya neden gidildiği anlaşılabilir değildir. Türkiyeli ve Suriyeli ailelerin çoğunlukla çekirdek aile tanımlanmasına değil de geniş aile tanımlanmasına uydukları göz önüne alınırsa bu tanım aileleri parçalamaktadır. LGBTİ+ birliktelikleri ise tamamen yok sayılmaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi aile yeniden yurtlanma sürecinde ait olma hissini en çok inşa edildiği kurumdur. Ailenin kadınlar ve LGBTİ+'lar için bu süreçte olumlu yanları olmakla birlikte heteronormatif ve ataerkil kabulleri yeniden üretmesi bakımından olumsuz yanları da olabilir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda aile ikametgâh izni için sadece resmi evliliklerin dikkate alınması ve diğer birlikteliklerin dikkate alınmaması, vatandaşı olduğu ülkenin hukukuna göre birden fazla eş ile evlilik halinde, eşlerden sadece birine aile ikametgâh izni verilecek olması LGBTİ+'lar ve kadınlar için son derece sıkıntı yaratmaktadır. Yani gelinen ülkede resmi sayılan çok eşli evlilikler Türkiye'de resmi sayılmamaktadır. Hangi eşinin aile ikametgâh izninden yararlanabileceğine erkek karar vermektedir ve diğer eşlerinden olan çocuklarını yanında alabilmektedir. Bu durumda aile ikametgâh izninden yoksun kalan kadın çocuklarından da ayrı düşmektedir. LGBTİ+'ların birliktelikleri ise tamamıyla yok sayılmaktadır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 35. Madde 3. fıkra ç hükmüne göre aile ikametgâh izni için eşlerin ikisinin de 18 yaşını doldurmuş olması gerekmektedir. Gelinen ülkede böyle bir zorunluluğun olmaması nedeniyle gerçekleşmiş olan resmi evliliklerin bu haktan yararlanamıyor olmalarını anlamak güçtür.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Geçici Koruma Yönetmeliğinde çeşitli statüler için bireysel başvurunun esas olması kadınlar için olumlu bir düzenlemedir. Ancak kadınların önemli bir kesiminin okuma-yazma bilmedikleri dikkate alındığında yazılı bilgilendirme üzerinden yürüyen idari işlemlerde ve maddiyata dayalı ön koşulları gerçekleştirme sürecinde kadınlar erkeklere bağımlı kılınmaktadır (Kıvılcım ve Baklacioğlu, 2015, s.31).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Geçici Koruma Yönetmeliği incelendiğinde uluslararası koruma ve geçici korumadan yararlanacak kişiler için cinsiyet ve cinsel yönelimlerine dair bir belirleme bulunmamaktadır. Kanunlar görünüşte cinsiyetsiz olmakla birlikte uygulanış alanları ve biçimleri irdelendiğinde, kanunların heteronormatif kabulleri olduğu görülmektedir. Kadınlar bir erkeğe bağımlı kılınırken LGBTİ+'lar yok sayılmaktadır.

Sonuç

Yeniden yurtlanma sürecinin ve bu süreçte uygulanan yasaların toplumsal cinsiyet perspektifiyle incelenmesi; göçe tabi, yaşam alanları kısıtlı, kırılğan olan grupların açık hedef hale gelmeleri sebebiyle son derece yaşamsaldır. Türkiye'nin geçiş ülkesi olarak kullanılmaması ve Avrupa ülkelerine mülteci akınının durdurulması için Türkiye ile AB arasında imzalanan göç anlaşması, Suriyelilerin Türkiye içerisinde tutulmaya çalışılması birçok sıkıntıyı beraberinde getirmiştir.

Yaşanılan belirsizlik ve bilgi kirliliği toplumsal nefrete yol açmıştır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının mültecilere karşı olan tutumu ilk evrede çoğunlukla olumlu olmuş ancak günümüzde yüksek oranda olumsuzlaşmıştır. Bilgi kirliliğinin ortadan kaldırılması, ülkeye sığınmış bu kişilere karşı nefretin yok edilmesi mültecilerin yeniden yurtlanma süreci açısından önem arz etmektedir.

Suriyeli mültecilere sadece güvenlik odaklı bakılması onların özne oluşlarının unutulmasına sebep olmuştur. Yapılan araştırmalarda mültecilerin nesneye indirgendikleri ve bu şekilde daha kolay analiz edildikleri bir gerçektir. Ancak konusu insan olan her konunun öznenen uzaklaşmaması gerekmektedir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Geçici Koruma Yönetmeliği'nde cinsiyetsiz gibi görünen hükümler uygulamada cinsiyetler arası eşitsizlikler yaratmaktadır.

Göç ile ilgili yapılacak yasal düzenlemelerin toplumsal cinsiyete ve mültecilerin özne olma durumuna duyarlı olması gerekmektedir. İstanbul Sözleşmesi'ne çekince koymadan taraf olan Türkiye Cumhuriyeti yasalarda İstanbul Sözleşmesi'ni dikkate almalıdır. Toplumun kırılgan kesimlerinin pozitif ayrımcılığa değilse bile gerçek bir eşitliğe ihtiyaç duydukları göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

- Bakırcı, K. (2015). İstanbul sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 2015/4, Ankara.
- Berktaş, F. (2009). *Tek tanrılı dinler karşısında kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Castles, S. ve Miller, M, J. (2008). *Göçler çağı modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,
- Connell, R. J. (2017). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Demirel, A. C. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: Statüler ve hükümet politikaları*, *Göçler ülkesi*, s. 45-68. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Deniz, O. (2009). Mülteci hareketleri açısından Van kentinin durumu ve kentteki mültecilerin demografik profili. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14 (22).
- Doğanay, Ü. ve Çoban Keneş, H. (2016). Yazılı basında Suriyeli 'mülteciler': Ayrımcı söylemlerin rasyonel ve duygusal gerekçelerinin inşası. *Mülkiye dergisi*, 40(1), 143-184.
- Elçik, Nur. (2017). Misafir misafiri istemez, ev sahibi ikisini de. *Ayrıntı Dergi*, Sayı 22, İstanbul.
- Geçici Koruma Yönetmeliği. (2014). *T.C. Resmi Gazete*, 29153, 22 Ekim 2014.
- İçduygu A., Erder, S. ve Gençkaya Ö. F. (2014). *Türkiye'nin uluslararası göç politikaları: 1923- 2023*. İstanbul: TÜBİTAK&MİREKOÇ.
- Karakaş, B. (2018). *Uluslararası kriz grubu'ndan mülteci raporu*. 18.02.2018 tarihinde <http://www.dw.com/tr/uluslararası%C4%B1-kriz-grubundan-m%C3%BClteci-raporu/a-42626503> adresinden erişildi.
- Kaygalak, S. (2009). *Kentin mültecileri neoliberalizm koşullarında zorunlu göç ve kentleşme*. Ankara: Dipnot Yayınları,
- Köse, E. (2016). Cinsiyet/toplumsal cinsiyet ikiciliği üzerine eleştirel yaklaşımlar ya da doğa doğal mıdır?. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı 64, Ankara.
- Özgür Baklacioğlu, N. ve Kıvılcım, Z. (2015). *Sürgünde toplumsal cinsiyet*. İstanbul: Derin Yayınları,
- Oflazoğlu, S. ve Sabah, Ş. (2016). Travmatik süreçlerde yaşanan sahiplik kayıpları ve benlik aşınması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2), 319-341.
- Pala, A. (2015). Yerinden edilme ve yeniden yurtlanma: zorunlu göç ve toplumsal cinsiyet bağlamında evin kaybı ve yeniden kuruluşu. *Moment Dergi*, 2(1), Ankara.
- Sözcü Gazetesi, (2017). *Son dakika: Türkiye'de kaç milyon mülteci var? Bakan Soylu açıkladı*. 15.11.2017 tarihinde <http://www.sozcu.com.tr> adresinden erişildi.
- Şimşek, D. (2017). Göç politikaları ve insan güvenliği: Türkiye'deki Suriyeliler örneği, *Toplum ve Bilim*, Sayı 140, İstanbul.
- Tümtaş, M. S. ve Ergun, C. (2016). Göçün toplumsal ve mekansal yapı üzerindeki etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4).
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası. (2013). *T.C. Resmi Gazete*, 28615, 4 Nisan 2013.
- Yalçın, G. M. (2017). *Göç psikolojisi*. Ankara: Pharmakon Yayınevi.